

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 22.11.2022 Kabul/Accepted: 01.01.2023

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 23-40.

NURETTİN TOPÇU ÜÇGENİ: İRADE, HÜRRİYET, İSYAN

Mustafa SARPⁱ

Öz

Yirminci Yüzyılda Türk düşüncesi çok farklı bir çizgi içerisinde kendini göstermeye başlamıştır. Batı düşüncesinden büyük etkiler alan fakat taklit olarak görülemeyecek özgünlükte bir düşünce yapısının inşasını sergileyen bu dönemde karşımıza birçok fikir adamı çıkmaktadır. Beşir Fuad, Baha Tevfik, Ziya Gökalp, İsmail Fenni, Filibeli Ahmed Hilmi, Yusuf Akçura, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmed Hamdi Akseki, Tevfik İleri, Kemal Tahir Demir, İdris Küçük Ömer, Erol Güngör gibi. Bu düşünürler genel manada iki görüş etrafında kümelenmişlerdir: Spiritüalizm ve Materyalizm. Bu kümelenme içerisinde kendi fikir dünyasını ortaya koymaya çalışan ve kendine özgü bir felsefi duruş sergileyen Türk düşünürü Nurettin Topçu'nun yeri ve önemi büyüktür. Özellikle Batı düşüncesini İslam tasavvufuyla sentezlemesi onun önemini göstermektedir. Topçu'nun bu konudaki en büyük adımı, Maurice Blondel'in "Hareket Felsefesi"nden etkilenerek; bu anlayışı tasavvuf anlayışla sentezlemesi ve yeni bir felsefi bakış açısını ortaya koymaya çalışmış olmasıdır. Ahlak, din, felsefe ve milliyetçilik gibi kavramlar üzerinde durmuş, fikir dünyası ve onun kaynağında bulunan dinamiklere uygun bir biçimde ahlak hareketi konusunda fikirler ortaya koymuştur. Kurtuluşu, insanın aşağılık arzu ve isteklerine karşı isyanında ve ilahî iradeye yönelmesinde bulan isyana dayalı bir ahlak sistemini savunarak, materyalist felsefeye karşı bir tavır almış ve insanın metafiziksel boyutunun değerine dikkat çeken fikirler ortaya atmıştır. Onun ahlak felsefesi olan İsyah Ahlakı, aslından insanın insan olma serüveni ifade etmektedir. Çünkü varoluş açısından insan, kendini ahlaki bir varlık olarak ortaya koymadığı sürece, amacını gerçekleştirilmiş sayılmamaktadır. Topçu'nun asıl varmak istediği nokta, insan olmanın ahlaklı olmakla aynı şey olduğu ve bunun ancak 'İsyah Ahlakı' ile gerçekleşebileceğidir. İsyah ve Ahlak kavramlarının yan yana gelemsi bir çelişkiymiş gibi görünse de Topçu, İsyah kavramın kötü bir anlamda anlaşılması gerektiğini özellikle vurgular. İsyandan kasıt, insanın arzularına, heveslerine, zevklerine, hırslarına yani onu varoluşsal olarak insan olmaktan alıkoyacak her şeye isyan etmesidir. Bu makale Topçu'nun İsyah, Özgürlük ve Ahlak arasındaki bağlantıyı nasıl ortaya koyduğuna açıklamaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Topçu, İrade, Hürriyet, İsyah, Ahlak.

Nurettin Topçu Triangle: Will, Freedom, Rebellion

Abstract

In the twentieth century, Turkish thought began to manifest itself in a very different line. In this period, which was greatly influenced by Western thought but exhibited the construction of an original intellectual structure that could not be seen as imitation, we encounter many intellectuals. Beşir Fuad, Baha Tevfik, Ziya Gökalp, İsmail Fenni, Filibeli Ahmed Hilmi, Yusuf Akçura, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmed Hamdi Akseki, Tevfik İleri, Kemal Tahir Demir, İdris Küçük Ömer, Erol Güngör. These thinkers were generally clustered around two views: Spiritualism and Materialism. Within this cluster, the Turkish thinker Nurettin Topçu, who tried to put forward his own world of ideas and exhibited a unique philosophical stance, has a great place and importance. Especially his synthesis of Western

ⁱ Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, e-posta: msarp@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9256-8247

thought with Islamic mysticism shows his importance. Topçu's biggest step in this regard is that he was influenced by Maurice Blondel's "Philosophy of Movement" and synthesized this understanding with Sufism and tried to put forward a new philosophical perspective. He focused on concepts such as morality, religion, philosophy and nationalism, and put forward ideas on the moral movement in accordance with the world of ideas and the dynamics at its source. By defending an ethical system based on rebellion, which finds salvation in man's rebellion against his inferior desires and wishes and his orientation towards the divine will, he took a stance against materialist philosophy and put forward ideas that would draw attention to the value of the metaphysical dimension of man. His moral philosophy, the Morality of Rebellion, actually expresses man's adventure of becoming a human being. Because in terms of existence, unless man reveals himself as a moral being, he is not considered to have realized his purpose. The point that Topçu, actually wants to reach is that being human is the same as being moral and that this can only be realized through the Morality of Rebellion. Although the juxtaposition of the concepts of rebellion and morality may seem like a contradiction, Topçu emphasizes that the concept of rebellion should not be understood in a bad sense. What is meant by rebellion is the rebellion against one's desires, whims, pleasures, ambitions, that is, against everything that would prevent one from being existentially human. This article attempts to explain how Topçu reveals the connection between Rebellion, Freedom and Morality.

Keywords: Topçu, Will, Freedom, Rebellion, Morality.

Structured Abstract

In the twentieth century, Turkish thought began to manifest itself in a very different line. In this period, which was greatly influenced by Western thought but exhibited the construction of an original intellectual structure that could not be seen as imitation, we encounter many intellectuals. Beşir Fuad, Baha Tevfik, Ziya Gökalp, İsmail Fenni, Filibeli Ahmed Hilmi, Yusuf Akçura, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmed Hamdi Akseki, Tevfik İleri, Kemal Tahir Demir, İdris Küçük Ömer, Erol Güngör. These thinkers were generally clustered around two views: Spiritualism and Materialism. Within this cluster, the Turkish thinker Nurettin Topçu, who tried to put forward his own world of ideas and exhibited a unique philosophical stance, has a great place and importance. Especially his synthesis of Western thought with Islamic mysticism shows his importance. Topçu's biggest step in this regard is that he was influenced by Maurice Blondel's "Philosophy of Movement" and synthesized this understanding with Sufism and tried to put forward a new philosophical perspective. He focused on concepts such as morality, religion, philosophy and nationalism, and put forward ideas on the moral movement in accordance with the world of ideas and the dynamics at its source. By defending an ethical system based on rebellion, which finds salvation in man's rebellion against his inferior desires and wishes and his orientation towards the divine will, he took a stance against materialist philosophy and put forward ideas that would draw attention to the value of the metaphysical dimension of man. His moral philosophy, the Morality of Rebellion, actually expresses man's adventure of becoming a human being. Because in terms of existence, unless man reveals himself as a moral being, he is not considered to have realized his purpose. The point that Topçu, actually wants to reach is that being human is the same as being moral and that this can only be realized through the Morality of Rebellion. Although the juxtaposition of the concepts of rebellion and morality may seem like a contradiction, Topçu emphasizes that the concept of rebellion should not be understood in a bad sense. What is meant by rebellion is the rebellion against one's desires, whims, pleasures, ambitions, that is, against everything that would prevent one from being existentially human. However, the act of rebelling against such material feelings enables man to pass from the material world to the metaphysical world. Only such an action can reveal his existential purpose. According to him, the restraining force on all bodily desires is rebellion, and only such an action is moral. For moral action, the will must also be realized. Our every action is not done by will, but every moral action is done by its. The will emerges only after going through four stages. The first stage is the draft. There is no clarity here. There are plans. It is a matter of determining our wishes and thinking about the ways to achieve these wishes and designing the means that are appropriate to be used in these ways. Here the mind is fuzzy and uncertain. The second stage is the stage of thinking and choosing. The most correct one is considered in depth. Environmental factors are largely influential here. The third stage is the determination stage. The decision emerges. Making a decision means that

one of the two extremes becomes apparent and is chosen. The decision is the identification of one option and the elimination of the others. The fourth stage is the realization of the will. A healthy will is one that passes through these four stages and has a rational characteristic. A healthy will is also related to freedom. In fact, according to Topçu, freedom is the mind's concentration on options and making a decision about one of them. If a person can make a decision and take action, it means that he can produce a product. A person who can produce a product means that he has realized something that did not exist before. This shows that he has the power to create and change, and these two characteristics constitute the proof that he is free. According to Topçu, doing everything without thinking is not being free. Doing everything without thinking is, on the contrary, a weakness, a weakness. For him, to be free actually means to rebel against this kind of powerlessness. In this article, we will try to reveal how Nurettin Topçu establishes a connection between rebellion, freedom, will and morality.

Giriş

Hem içimizde hem de dışımızda, Türk Düşünce'sinin felsefi ve sistemli bir fikri temele sahip olmadığını iddia edenler olmuştur ve olacaktır. Türkiye'de felsefi, sosyolojik, psikolojik ve siyasi fikir yapısının tarihsel gelişimine baktığımızda bu gibi iddiaların inandırıcı olmadığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'de batı düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkan materyalist ve sonrasında pozitivist felsefeler ve bu felsefi yaklaşımlara karşı ortaya çıkan İslami ve tasavvufi bir yapıya sahip olan spirüalist felsefeler¹ derinlemesine bir çözümlemeyle yaklaştığımızda, gerek İslam-Türk düşüncesi, gerek Osmanlı-Türk düşüncesi, gerekse Çağdaş Türk düşüncesinde² fikri bir yapının olduğu görülecektir.

Özellikle, bir düşünceye felsefi bir nitelik kazandıran özellik, o düşüncenin sorduğu sorudur. Bir düşünürün değerini ortaya koyan, onun karşılaştığı probleme sorduğu sorular ve sorulara verdiği cevaplar, daha ötesinde de insanlık tarihinde bıraktığı izlerdir. Bu açıdan iki büyük dünya savaşı olmasaydı, Tanzimat olmasaydı, kurtuluş savaşı olmasaydı, bu problemlere verilecek cevaplar ve bu cevapları verecek büyük Türk düşünürleri olmayacaktı. Özetle, Ziya Gökalp'ler, Erol Güngör'ler Nurettin Topçu'lar karşılaştıkları problemleri dert edindiler ve sorular sordular. Bu sorulara cevap aradılar. Onları büyük fikir adamları haline getiren de işte budur.

İkinci olarak, genel anlamda Türk düşüncesinin gelişiminde İslam'ın etkilerini yok saymak mümkün değildir. İslamiyet düşünürlere bir dünya görüşü kazandırmıştır. Bu kazanılan bakış açısı; felsefi, sosyolojik ve siyasi alandaki görüşler üzerinde etkilerini göstermiştir. Fakat modern Türk düşüncesine gelindiğinde özellikle Cumhuriyet dönemi, dini ve geleneksel nitelikten sıyrılmıştır; bunun ortaya çıkışında ise Türk düşünürleri üzerindeki Batı fikir adamlarının etkisi rol oynamıştır.

Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra ileri sürülen genel görüş, aklın dini ve geleneksel bağlardan arınması gerektiğidir. Buna paralel olarak, bireyselleşmenin fazlaştığı; materyalist ve ateist fikirlerin bu dönem sonrasında etkisini arttırdığı görülebilir. Böyle bir fikri ortamda, maneviyatın ve toplumsal değerlerin bireysel haz ve arzulara tercih edilmesi gerektiğini düşünen ve bu anlamda aşkın bir değer anlayışını savunan; bu doğrultuda ilerleyecek ahlaki ilkelerin inşasını öngören; kısacası materyalist eğilimin karşısında spirüalist bir düzlemde fikri mücadelesini veren; bunu gerçekleştirirken de taklitten kaçınan düşünürler olmuştur. Bu fikri adamlarından biri de Nurettin Topçu'dur. Biz de bu yazımızda Nurettin Topçu'nun mücadelesinde önemli yer tutan ve onun ahlak felsefesini karakterize

¹ Ruhçu ve materyalist yaklaşımların Türkiye'deki çalışmalarını karşılaştırmalı ve ayrıntılı olarak incelemek için bakınız: Süleyman Hayri BOLAY, Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi, Nobel Yayınları, Ankara, 2008.

² Çağdaş Türk Düşüncesi'nin fikri temelleri için ayrıca bakınız: Süleyman Hayri Bolay, Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşüncesi (7 Cilt), Nobel Yayınları, 2015.

eden İrade, Hürriyet ve İsyan kavramlarına ve bu kavramlar arasındaki bağa değinmeğe çalışacağız.

1- Nurettin Topçu ve Ahlak Felsefesi

Asıl alanı felsefe olan Nurettin Topçu, birçok eserinde ahlak, ahlak düzeni ve insanın iradesi üzerinde durmuş; dolayısıyla da ahlak felsefesiyle yakından ilgilenmiştir. O'na göre insanlar, ilk medeniyetlerin kuruluşundan beri, kendi hareketlerinin değerlendirilmesi temeline dayanan ahlak ile uğraşmıştır. (Topçu, 2012a, s. 15). Bu yüzden, onun felsefesinde ahlak, insan eylemlerinin metafiziğidir. Ahlakın ilkeleri ister dine isterse başka bir şeye dayansın her ahlak, bir değerler sistemine bağlıdır ve metafizik mahiyeti de buradan gelir (Karaman, 2000, s. 23).

Aynı zamanda ona göre ahlak, dini bir olgunluktur; hayvandan insana geçiştir (Karaman, 2000, s. 23). İnsan bir akıl varlığıdır ve onu hayvandan ayırt eden en önemli özellik de budur. Din, akıl sahibi olan varlıklar için gönderilmiştir. Akıl, insana muhakeme ve doğruyu yanlıştan ayırt etme özelliğini verir. Böylece insan, eylemlerinin sorumluluğunu almış olur. Bu açıdan bakıldığında ahlak ile dinin ilişkili olduğu görülür. Öyle ki Topçu'ya göre ahlaki alanda belirleyici olan ilkeler asla vahiyle çatışmazlar (Karaman, 2000, s. 23).

Ahlakın değişip değişmeyeceği konusu üzerinde de durmaktadır. Bu konuyu insanın sahip olduğu özellikleri ikiye ayırarak açıklamaya çalışmıştır. İnsanda hem doğuştan gelen hem de sonradan kazanılan unsurlar vardır. Beden yapısının özellikleriyle, huy dediğimiz ruhsal varlık yanımızın tamamını doğuştan gelen unsurlar olarak kabul etmektedir. İnsanın sonradan kazandığı özellikleri ise terbiye ve alışkanlıklar olarak ifade etmektedir. Sonradan kazanılan yetkinliklerin değiştirilebileceği kabul edilebilir; asıl mesele doğuştan getirilen özelliklerin nasıl değiştirileceği meselesidir. Topçu'ya göre bunlar çevresel faktörlerle ve zamanla belli ölçüde de olsa değiştirilebilir ancak tamamen ortadan kaldırılamazlar (Karaman, 2000, s. 24).

Ahlakta ona göre diğer önemli olan konu da "iyi" ve "kötü" davranışların ayırt edilmesidir. Bu ayrımı yapacak olan da dindir. Din, peygamber aracılığıyla gönderilen kutsal kitapta emirler ve yasaklar ortaya koyarak, insana iyi ve kötü davranışla ilgili kesin hükümlerde bulunmuştur. Dinin kötü olarak kabul ettiği bir davranışın insanlar açısından ve tabii ahlak açısından da iyi olarak değerlendirmesi mümkün değildir; aynı şekilde kötü olarak belirlediği bir davranışın da ahlak açısından iyi olarak değerlendirilmesi de imkânsızdır (Karaman, 2000, s. 24, 25).

Ahlaklılık'ın zaman içinde ve toplumdan topluma değişebileceğini ifade eden Topçu'ya göre her toplum, içinde yaşadığı şartların hazırladığı kendine özel bir ahlak anlayışına sahiptir (Topçu, 2012a, s. 17). Öyle ki toplumlardan varlık şartları gereği zorunlu olarak ortaya koydukları ahlak ilkelerinin dışında başka ahlaki davranışları kabul etmelerini istemek oldukça zordur. Bunun için yapılacak zorlamalar olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Burada bireylerin yapması gereken, toplumun ortaya koyduğu davranış biçimlerine uyum

sağlamaktır; aksi takdirde ahlakdışı insanlar olarak nitelendirilmeleri kaçınılmazdır (Topçu, 2012a, s. 17).

Topçu'nun ahlak konusu üzerindeki görüşlerin temelinde toplumsal ve metafizik unsurlar bulunmaktadır. Ona göre akli olmayan içgüdüsel ani davranışların ahlakla ilişkilendirilmesi mümkün değildir (Topçu, 2012a, s. 18). Ahlaki değer taşıyan hareketler bilinçli yapılan hareketlerdir ve insanda gizli veya açık bir sevinç duygusu oluştururlar. Bunun oluşumunda toplum içinde olmanın etkisi göz ardı edilmemelidir. Şöyle ki, insan eyleminin ahlaki olarak nitelendirilmesi, aslında o aksiyonun diğer insanlar üzerindeki etkisinin bir sonucudur (Topçu, 2012a, s. 17). Bu bağlamda ahlak, bireysel iradeyle toplum arasındaki bağı kuran bir zincir olarak düşünülebilir. Kısacası insan, ne zaman ki özgür iradesiyle hem kendisini hem de bir başkasını düşünerek eylemde bulunursa³ ahlaki bir eylem de bulunmuş olmaktadır.

Bu noktada Topçu'nun ahlak ve irade ilişkisini daha iyi anlamak için onun felsefesinde irade kavramının yerine ve önemine eğilmemiz gerekmektedir.

1-1- İrade Üzerine

İrade kelimesi “*bir şeyi elde etmeye çalışmak*” anlamında Arapça “*rvd*” kökünden türemiş olup arzu, ihtiyaç, aşırı istek, tercih etmek, otlatmak için salı vermek gibi anlamlara gelmektedir (Nişanyan, 2009, s. 368). Yaygın kullanımıyla, eylemi düşünceye uygun olarak gerçekleştirebilme yetisidir. Eylemi düşünceye uygun olarak gerçekleştirebilme, ancak iç ve dış koşulların uygunluğuyla mümkün olur. İrade, sınırsız bir özgürlük değil, çeşitli koşullara bağlı ve onlarla belirlenen ve onları bilerek bir karar verme özgürlüğüdür. İrade gücü, insanın doğuşunda sahip bulunduğu bir yeti değil; bilgi ve deneyimlerinin meydana çıkardığı bir yetidir (Hençerlioğlu, 2006, s. 189). Bir yeti olarak irade, istek, niyet ve amaçlarımızı belirleme ve kontrol etme gücümüzdür (Bolay, 2013, s. 189). Topçu'ya göre ise irade; “*insanın dış dünyadan tesirleri aldıktan sonra ona karşı şuurla tepkiler yapması*” (Topçu, 2003, s. 45), “*düşüncenin ortaya koyduğu bir gayeye doğru gitme hareketi*” (Topçu, 2012e, s. 74) gibi anlamlara gelmektedir.

Nurettin Topçu iradenin dört aşama sonunda ortaya çıktığını ifade etmektedir (Topçu, 2012a, s. 57).

İlk aşama aslında bir taslak aşamasıdır. İstenen şeyin belirlenmesi ve ona ulaşma yolların tasarlanması söz konusudur. Bu yolda kullanabileceğimiz araçların da tasarlandığı aşamadır. Burada irade bilkuvve (potansiyel, güç)⁴ durumdadır. Bu yüzden iradenin ortaya çıkıp çıkmayacağı konusunda zihinde belirsizlikler söz konusudur (Topçu, 2012a, s. 57).

³ Kant'ın ahlak anlayışında yer alan pratik buyruklardan biri de şudur: “*her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar bir başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.*” Bkz. Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, TFK. Yay., çev. İ. Kuçuradi, Ankara, 2002, s. 46. Bu noktada Nurettin Topçu'nun Kant'tan etkilenmiş olduğu söylenebilir.

⁴ ‘Kuvve-Fiil’ ilişkilerini daha iyi kavrayabilmek için bkz. S. H. BOLAY, *Aristo ve Gazali Metafizikleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 2019.

İkinci aşama ise düşünme ve seçme evresidir. İstenen eylemin sonucunda olumlu mu ya da olumsuz mu etkileneceği düşünülür. İnsan bu aşamada kendisi için en doğru olan seçme konusunda derinlemesine düşünür. Burada özellikle iç ve dış faktörlerin büyük etkisi görülmektedir (Topçu, 2012a, s. 57).

Üçüncü aşama belirlenim evresidir. Burada artık karar vermenin iki uçtan birine daha belirgin bir biçimde yaklaşmış olduğu görülür. Buna 'Karar' da denebilir. Çünkü karar vermek iki uçtan birini seçmek demektir. Seçenekler arasında biri tercih edildiğinde diğer tüm seçenekler ortan kaybolur (Topçu, 2012a, s. 57).

Dördüncü aşama aksiyon evresidir. İrade burada artık bilfiil hallindedir. İstenilen eylemin gerçekleşmesi söz konusudur. Bu gerçekleşme aslında bir önceki aşamada ortaya çıkan 'Karar'ın sonucudur (Topçu, 2012a, s. 57, 58).

Kısacası, zihinde tasarlanan şey yapılmadığı sürece irade hareketi gerçekleşmiş sayılmaz ve istenilen amaca ulaşılmış olmaz. Ancak yapma işiyle birlikte diğer seçeneklere dönme imkânı ortadan kalktığında ve geri dönüş imkânı kalmadığında iradeli hareket gerçekleşmiş olur. Akıl, irade ve ahlak ancak bu şekilde bir araya gelmiş olur (Topçu, 2012a, s.57). Fakat gerçekleşen eylemlerin hepsi bu özellikte olmayabilir. Çünkü 'Karar' aşamasında akıl değil de eğer ihtiras ve duygularımız etkili olursa iki uç arasında bir belirginleşme olmayacak; karar netlik kazanmayacak ve zihnin belirsizliği içinde eylem gerçekleşmiş olacaktır. Böylece irade eylem ve ahlak arasındaki bağ kurulamayacaktır. Eylemin sonucunda ortaya çıkan sonuçlar hususunda ise insan kendini haklı görme çabasına girecek, kendini ve diğerlerini bu konuda ikna etmeye çalışacaktır (Topçu, 2012a, s. 57, 58).

Net bir kararla gerçekleşen iradi bir eylemle belirsizlik içinde gerçekleşen eylem arasındaki ayrıma sebep olan, aslında Topçu'ya göre iradede bulunan iki karşıt kuvvettir. Bunlar, itici kuvvet ve frenleyici kuvvettir. Bir iradenin işleyişinde, karar almaya doğru götüren itme kuvveti ile sonuçta olabilecekleri düşünmeden karar vermeye imkân vermeyen frenleme kuvveti arasında denge bulunmalıdır. Bu dengenin bozulması iradenin işlevini tam anlamıyla yerine getirmesine engel olmaktadır (Topçu, 2012a, s. 58). İtme kuvvetinin zayıflığı kararsızlığa, frenleme kuvvetinin noksanlığı ise aşırı atılganlığa sebebiyet verecektir. Dolayısıyla ikisinin dengede olması gerekmektedir.⁵ Bu ifrat ve tefrit arasında olmayı yani tam orta noktada bulunmayı ifade eder; sağlıklı bir irade de ancak bu şekilde gerçekleşebilir (Topçu, 2012a, s. 58, 59).

Bir hareketin ahlaki olarak bir değerlendirmeye tabi tutulması için sağlıklı bir irade ile ortaya koyulması gerekmektedir. Ahlaki hareketin ihtiyacı olan sağlıklı bir irade de tam olarak itme ve frenleme kuvvetlerinin dengelendiği iradedir. Ancak böyle bir denge sonunda hür bir

⁵ Nurettin Topçu'nun özellikle bu konuda Arsitoteles'in 'Orta Olma' fikrinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Aristo'ya göre eylemlerimizin ortayı hedef edinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde 'Karakter Erdemleri' oluşamaz. Bkz. Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, çev. Safet Babür, Ayraç Yay., Ankara, 1997, s. 38.

iradeden söz edilebilir. Bu noktada da irade ve hürriyet ilişkisi karşımıza çıkar. Bunun içinde Topçu'nun hürriyet fikrine bakmamız lazımdır.

1-2-Hürriyet Üzerine

Sözcük anlamı olarak: doğanın ve toplumun nesnel yasalarına egemen olandır. Tarihsel süreçte 'hür' kavramı da 'hürriyet' kavramıyla birlikte değerlendirilmiş; kendi iradesiyle davranabilen olarak tanımlanmıştır (Hançerlioğlu, 2006, s. 322-324). "*Serbest olma bir şeye bağlı olmama, etki almama, seçme gücü ve imkânı olması.*" (Bolay, 2013, s. 296) anlamına gelmektedir.

Topçu açısından baktığımızda, düşünüp taşınma, zihnin bir hareketi yapıp yapmama arasında gidip gelmesidir. Bu gidip gelmeler arasında seçeneklerden biri üzerinde zihin yoğunlaşır ve karar verir. Bu seçimi yapma gücüne hürriyet denir (Topçu, 2012a, s. 72). O'na göre hareketlerimizde hür olduğumuzu düşünmemiz, istediğimiz gibi davranma gücünü kendimizde bulmamız, hür olduğumuzun göstergesidir. İnsan'ın yaşamı boyunca karşı karşıya kaldığı seçim anında iradesiyle aldığı kararlar O'na göre insanın, hür olduğunun kanıtıdır (Topçu, 2012a, s. 73).

İnsan'ın bilinçli olarak bir ürün ortaya koyması, Topçu'ya göre yine onun hür olduğunu ifade eder. Çünkü insan bir ürün ortaya koyulduğunda daha önce ortada olmayan bir durum gerçekleşmiş olur. Bu ortamda bir şeylerin değiştiği anlamına gelir. Bu durum insanın yaratıcılığı ve yön değiştiriciliğini ifade eder. Bu özelliği de onun hür olduğunun göstergesidir (Topçu, 2012a, s. 72).

Her şeyi yapabilen, her suçu işleme becerisi olan bir kişi hür olarak değerlendirilmez; tam tersine birçok hareketi yapma güçsüzlüğüne irade ile sahip olan kişi hür olabilir (Topçu, 2012a, s.73-75). Bu açıdan bakıldığında Topçu'ya göre hür olan insanlar kendilerini zalimliğe, başkasının mülküne göz dikmeye, hakarete, iftiraya, küfre ve daha birçok kötülüğe davet eden her teklifi reddeder. Görülüyor ki gerçek hürriyete sahip insan birçok eylemi yapma baskısından kendini kurtarmış kişidir (Topçu, 2012e, s. 73, 74).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere hür olmak aslında kişinin istediği zaman istediği biçimde harekete geçmesi anlamına gelmez. Özellikle hazsal öğeler (Şan, şöhret, menfaat, aşk, ihtiras gibi)⁶ kişiyi etkileyebilir ve kişi bunlara kendi iradesiyle yöneldiği yanılsamasına kapılabilir; böyle bir durumda hür olduğunun göstergesi bu tür şeylere yönelmek yerine kendisini bu tür itici kuvvetlere tamamen teslim etmeyip frenleyici kuvveti de devreye sokarak, düşünüp taşınarak kendisini o hareketten alıkoymasındır. Bakın Topçu ne diyor:

"Gerçek hürriyete sahip insanoğlunun yanına gidiyorsunuz ve ona bir başka insanı gösteriyorsunuz. Bu ikincinin elleri, kolları bağlanmıştır. Hür İnsana diyorsunuz ki: bu

⁶ Hilmi Ziya Ülken de Topçu'yla bu noktada aynı fikirleri paylaşıyor. Özellikle Ülken 'Aşk Ahlakı' adlı eserinde de menfaat ve ihtiras gibi özellikler sahip insanların özgür olmadığını ve bu insanların Halk Mertebesinde bulunan bilinçsiz varlıklar olduğunu ifade ediyor. Özgürlüğe ise ancak ve ancak Aşk Ahlakı mertebesinde ulaşılabileceğini belirtiyor. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, Aşk Ahlakı, Dünya Yay. İstanbul, 2004. s. 144, 145.

kolları hem cinsine vur, onu döv, onu ez, ona karşı istediğin gibi davran! Hür insan geriliyor; ben bunu yapamam, hürriyetim manidir, diyor. İnsanlığımın ceoherinde bir şey var ki dediklerinizi yapmak isterken bana karşı geliyor ve ben zalim olamıyorum.” (Topçu, 2012e, s. 73)

Görüldüğü üzere, hürlük; muhakeme, düşünüp tartma, aşama aşama kat edilen yolların doğruluğundan emin olmak adına frenleyici kuvveti devreye sokup itici kuvvetle uyumlu bir biçimde işlemesini sağlamaktır; ancak böyle olduğunda hürriyet söz konusudur. Bunun akabinde yine Topçu'nun bu sözlerinde başka önemli bir kavram daha kendini göstermektedir. Oda anlaşıldığı üzere **vicdandır**. Vicdan, insanı diğer varlıklardan ayıran önemli bir frenleyici kuvvet olarak karşımıza çıkar.

“Hareket ettirici kuvvetler çok ve çeşitlidir dedik, frenleyici kuvvet de acaba öyle midir? Hayır. Zira o, insanın şahsiyetinden tek bir kuvvettir. Bu şahsiyetin örgsünde ise merhamet ve adalet duyguları, şeref ve hasiyet hissi, hakikat aşkı ve insan sevgisi gibi yüksek ruhi unsurların hissesi vardır ve o hepsinin birleşmesinden meydana gelen bir bütün kudrettir. Vicdan adını alır.” (Topçu, 2012e, s. 76)

Hürriyeti yok edecek olan unsurlar, maddi dünyanın etkisine kapılıp; bireyi, çıkar düşkünü haline getiren hesaplardır. Hür olmak isteyen kişi bunlardan kurtulmalıdır. Kendisini neyin esir aldığına bilincinde olan kişi hürriyete yaklaşmış olan kişidir (Topçu, 2012a, s. 76). Hürriyete yaklaşmış olmak ifadesi aslında insanın durağan olmadığını; hareket içinde olduğunu gösterir. Bu öyle bir harekettir ki, bireyin iradesinden çıkıp; ailesinden, bulunduğu toplumundan ve milletinden geçer ve en son durak olarak Tanrı'ya ulaşır. Bu farklı mertebelerde bulunan hareket, bulunduğu duraktan diğerine isyan eylemiyle sıçrar. Ve en son sıçramasını da Tanrısal olan durağa yapar.⁷ İnsan için hürriyet tam anlamıyla burada vuku bulur. Bunun tam tersi bir durumda; yani isyan etmeyen kişi, hareket etmemiş ve durağanlaşmıştır. Varoluşunun amacını reddetmiştir (Kök, 1995, s. 33, 34).

1-3-Çözüm Olarak İsyan Ahlakı

Nurettin Topçu'nun farklı bir boyutla ortaya koyduğu “isyah ahlakı” düşünce sisteminde önemli bir yere sahiptir. “İsyah”dan kastı düzeni yıkacak olan anarşi değildir. Genelde olumsuz olarak değerlendirilen kavramı farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Âlemin düzenini tanımayan çıkarlarının peşine düşen anarşistin isyanından ayrı bir şeydir. Topçu'da isyan, insandaki evrensel düzeni oluşturan bir faktör olarak belirlenmiştir ve insanı delaletten çıkarıp hidayete erdirecek bir unsurdur (Topçu, 2012b, s. 79, 80). Bakın Topçu ne diyor;

“İsyah: fertte ve onun ihtirasında, kâinatın ve kendisinin hiçliğini ortaya koyan küçümseme; aşka içinde sonsuza atılarak bedenini ve ruhunu hiçe sayarcasına ızdıraba adanan harekettir” (Topçu, 2012c, s.208) ve “insanın içindeki sonsuzluk iradesinin nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına ve bunlardan doğan zulümlere karşı ayaklanmasıdır.” (Topçu, 2012d, s. 51).

⁷ Burada Nurettin Topçu'nun Kierkegaard'ın fikirlerinden etkilenmiş olması olası bir durumdur. Özellikle Kierkegaard'ın varoluş durakları hakkındaki düşüncesi Topçu'nun fikirlerinde kendini gösterir gibidir. Bu konuda bakınız.: Mustafa Sarp, “Kierkegaard'da Kişi ve Özgürlük Problemleri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi S.B.E., 2010, s. 80-98.

Buradan da anlaşıldığı gibi isyan; insanın kendi iç kuvvetlerine, arzu ve isteklerine, hırs menfaat ve ihtiraslarına karşı yaptığı bir harekettir. Bu sebepten isyan, insanın bu kötü kuvvetlerin etkisinden kurtulmasına neden olacak nitelikte bir harekettir. İsyani, Tanrı'ya ulaşma iradesini engelleyen arzu ve isteklere karşı koyuş olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yani **İsyani** "iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip, bir başkaldırması olmak bakımından harekettir" (Topçu, 2002, s. 22).

Bir eylemin Nurettin Topçu'da ne zaman isyan özelliğini alacağı açıktır. Şöyle ki: O'na göre her isyan harekettir ama gel gelirim ki her hareket isyan mertebesine ulaşamaz. Bir hareket, eylem ya da aksiyon, ancak ve ancak kendinden daha üstün olana yönelmişse isyan düzeyine ulaşır. Bu yüzden ki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi isyan, sonlu olandan sonsuz olana yönelmiş bir hareketi ifade etmektedir. Özellikle burada Topçu'nun onun için önemli bir kişilik olan Hallac'ı zikrettiği görülmektedir:

"Hallacın mistikliği Allah'ın iradesine boyun eğmek için bedene bağlı iradeden, bencil ve hayvani benlikten tam olarak sıyrılmaya yöneliktir. Bu, insanda ilken halde mevcut olan benliğin kendinde yaşattığı arzuların tamamıyla vazgeçme, bizi bizden habersiz yaratan bir başkasına, bizi muhakkak surette bizzat kendisini isteyecek şekilde yönlendirene yeniden dönmemiz gayesiyle benliğin isteklerinden vazgeçmektir. Bu şekilde insan beşeriyetini aşarak tabiat-üstü bir varlığı isterken aslında kendisini istemiş olmaktadır." (Topçu, 2002, s. 203)

Topçu'nun Hallacı örnek vermesinden de anlaşılacağı üzere bir eylem, bireysel ve maddi olandan uzaklaşıp, metafizik olana yöneldiği ölçüde 'İsyani' bir karakter kazanabilir.

İsyani bir eylem, aynı zamanda zorunlu olarak ahlaki bir eylemdir. Çünkü insan ancak kendini maddi ve dünyevi olana mahkûm eden kuvvetlere re-aksiyonda bulunduğu anda ancak onun bu aksiyonu ahlak kategorisi içine girebilir. Bu karşı koyuşu onun isyani olduğundan, isyan, asıl ahlak hareketinin tam da kendisi olmaktadır. Bu durum, ancak ve ancak ilahi bir cevherden kaynaklandığında gerçekleşebilir. Varoluşumuzda mevcut olan bu ilahi cevher ise "merhamet"tir. Bundan beslenmeyen bir isyan hareketi şer ve zulme dönüşüp; ahlaki özelliğini yitir. Şöyle ki:

"...isyani, aşk ile merhametimizi ezerek mahkûm edici kuvvetlere karşı olursa ahlak hareketidir: nefsin şahlanmasına karşı gelmek şartıyla meşru ve insanidir: sonsuzluk yolunu tıkayan, bütünü yok eden ferdi hırs ve iradelerin karşısına dikildiği ve hepsinde de ilahi merhamet kaynağından hayat aldığı takdirde ahlaki harekettir. Nefsin arzularından gidilirse şer ve zulüm olur. Ve isyani ahlaki vasfını kaybetmemek için, hareketin her anında ilahi merhamete bağlılığı muhafaza etmelidir." (Topçu, 2013, s. 95)

Topçu'ya göre isyan, içinde bulunduğu şartları değerlendirip onlara karşı bir başkaldırış hareketidir. İsyani harekettir; ancak her hareket isyan olarak değerlendirilmemektedir. Hareketin başkaldırdığı düzenin yerine yeni ve zorunlu olarak yeni bir düzenin iradesini koyuyorsa ancak bu, isyan adını alabilmektedir (Topçu, 2002, s. 201). Bakın Topçu ne diyor:

"Fakat bir hareket ancak kendi içerisinde baş kaldırdığı bir nizama karşılık, yeni...daha üstün bir nizamın ihtiraslı iradesini taşıyorsa isyan adını alabilir." (Topçu, 2002, s. 201)

Topçu'nun isyan ile ilgili belirlemeleri aslında iki ana grupta incelenebilir. Birinci grupta; Stirner'in anarşizmi, Rousseau'nun bireyciliği ve Schopenhauer'in karamsar iradeciliği; ikincisinde ise Tanrı'nın insanda İsyanı'dır. Ona göre Stirner, Rousseau ve Schopenhauer'un fikirlerindeki hareket, isyan olarak adlandırılmaz:

"Stirner, Rousseau ve Schopenhauer gerçek isyancılar değillerdir. Zira sadece inkâr etmek istedikleri nizamla kalmayıp kendi kendilerini de ettiler." (Topçu, 2002, s. 201)

Gelin, Topçu'nun isyan anlayışının daha net anlaşılması açısından birinci kısımdaki düşüncülerin isyan anlayışlarına da kısaca bakalım.

Stirner, bireyin bencilliğini felsefesinin merkezine koymuştur. İnsan bu anlamda kendi benine dışarıdan gelebilecek her türlü sınırlandırmaya tepki koymalıdır. Bu doğrultuda hiçbir sınırlandırmayı kabul etmemeli, benliğin dışında onu engelleyecek olan her şeyin ortadan kaldırılmalıdır. Bunlar din, aile ve devlet olabildiği gibi onun biricikliğini engelleyen her şey olabilir. Bütün bunlara insan kendini inşa etmek uğruna isyan etmelidir. Birey ancak bu şekilde kendi olabildiği ölçüde özgürleşebilir ve mutluluğa yalnızca bu şekilde erebilir. İnsanın bu kendini gerçekleştirme eylemi, aslında bencillik değildir. Asıl bencillik, Stirner'e göre din ve toplum tarafından ortaya koyulan ve bireyin kendiliğini ortadan kaldırmaya çalışan eylemlerdir. Bu açıdan bakıldığında ahlaki kategori içinden bulunan iyi ve kötü gibi kavramlar aslında bireyin birey olmasını engelleyen ve onu bir başkasına dönüştüren menfaat içeren kavramlardır bu yüzden de boş ve anlamsızlardır. Ona göre hiçbir şey 'Benliğin' kendisinin üstünde değildir ve olmamalıdır (Topçu, 2002, s. 180).

"O halde tamamen Bana ait olmayan davalar defolsun gitsin başımdan! Siz davamın en azından "iyi bir dava" olması gerektiğini düşünüyorsunuz değil mi? İyi nedir, kötü nedir? Benim meselem, Ben Kendimim ve Ben de ne iyiyim ne de kötü... Her ikisinin de Benim için bir anlamı yoktur. Tanrısal şeyler Tanrı'nın meselesidir; insani şeyler ise insanın... Benim meselem, ne tanrısaldır ne insani; hakikat, iyilik, adalet, özgürlük vs. de değildir, sadece ve sadece Benim olandır ve genel olmayıp, tıpkı benim biricik olduğum gibi, o da biriciktir. Benim için Benden daha önemlisi yoktur!" (Stirner, 2013, s. 18)

İnsanın ideali kendisini dünya hayatının ve Kutsal Ruh'un hâkimiyetinden kurtarmak olmalıdır. Kendi benliğini her şeyin üstünde ve merkezinde tutmalıdır. Dünyada benliğin dışında hakikat yoktur. Nesnelere ilgili hükümlerin ölçütü yoktur, dünyevi veya ilahi olsun bu hakikatlerin araştırılması insanı bir sonuca götürmeyecektir. (Topçu, 2012c, s. 178)

Stirner, bireysel varlığın bencilliğini her şeyin üzerinde tutar ve onu engelleyecek her türlü etkiyi ortadan kaldırmak gerektiğini düşünür. Bencil bir anlayışa sahiptir ve korunacak hakikatin yalnızca benlik olduğunu ifade eder. Bireyin merkezinde benlik olmalıdır ve benliği sınırlayacak kuvvetlerden kurtulmayı amaçlamalıdır.

Bu meşru bencillik, kendisinin farkında olan bir bencilliktir. Kendi bencilliğiyle mücadele içine giren ve yalnız yüceltilmek arzusuyla yani bencilliği tatmin etmek için bencil

olmak isteyen bir bencillik değildir. Açık bir bencillikle kılık değiştirmiş bencilliği, kendi menfaati için başkasından beklentileri olan bencillikle başkasından hiçbir beklentisi olmayan bencilliği birbirinden ayırmaktadır (Topçu, 2012c, s. 178).

Ferdi benliği tehdit eden hayaletler vardır; Kutsal Ruh, hakikat, kral, kanun, iyilik, yücelik, şeref, halkın iyiliği, nizam, vatan, vb. dir. Tüm bu hayaletleri kutsallaştıran insandır, bunların özünde bir kutsallık yoktur; ancak inanlar bu hayaletlere kutsallık atfeder. Gerçek olan benin ruhudur ve bencilliği beslemeye çalışan da odur (Topçu, 2012c, s. 179). Özellikle devlet de insanın benliğini gelişmemesine neden olmaktadır. Devlet, sahip olduğu güç sayesinde insanı kendi istediği şekilde biçimlendirmekte ve Stirner'in ifadesiyle kültürün makasıyla insanı kesip biçmektedir (Stirner, 2013, s. 276).

"Böylece de Benden Kendi-olanı "kutsallığa feda etmemi" -ki pek çok şey kutsaldır, örneğin mülkiyet, başkalarının hayatı vb- istiyor. İşte devletin bana vermeye muktedir olduğu kültür, eğitim, öğrenim budur. Devlet Beni "işe yarar bir araç", "toplumun yararlı bir üyesi" olarak yetiştiriyor" (Stirner, 2013, s. 276)

Bütün bunlar bireyin etrafındaki onu engelleyen hayaletlerdir ve bunlar insan yaşamından doğrudan etkisi olan unsurlardır. Fakat Stirner'e göre bunlar aslında anlamsız ve boşlardır; onlara anlam yükleyen insanlardır. Bu hayaletlere göre şekillenen insanlar aslında kendilerini oluşturamayı kendileri kabul etmiş olmaktadır.

34

İnsan eleştiri yapabilme gücüne sahiptir ve onun etrafını saran bu hayaletlerden kurtulmasında ona yardımcı olacak olan bir güç vardır, oda eleştiridir. Ancak bunun sayesinde de hayaletleri ortadan kaldırabilir ve doğmaları yıkabilir. Stirner bu konuda şunları söylemektedir.

"Düşünce açısından bakıldığında, Eleştiriden daha üstün bir güç yoktur ve bu canavarın diğer ufak tefek düşünceleri nasıl kolayca yuttuğunu görmek, insana keyif vermektedir. Her türlü düşünce, solucan gibi kıvrılıp bükülerek kendini kurtarmaya çalışsa da Eleştiri o "kıvrananları" ezip geçer." (Stirner, 2013, s. 184, 185)

İnsan bilinç sahibi olan ve muhakeme yapabilen bir varlıktır ve bu sebeple kendisi için esas olan benliğin bencilliği olduğu hakikatini kavrayabilir. Benliğin bencilliği yani egoist yapı, insan için biricik olandır. O, gayri insani olandan kurtulmayı ifade eder.

"Ben bir zamanlar gayri-insaniydim, ama şimdi artık değilim, şimdi Biricğim, hatta Senin tiksinnmene rağmen Ben egoist olanım; ama burada sözü edilen, İnsani-olan'la, insancıl-olan'la ve özgecilikle kıyaslanan egoist-olma değil -biricik olarak egoist olma'dır." (Stirner, 2013, s. 183)

Egoist olma dünyada hüküm süren bencilliği ifade etmez, dünyevi bencillik aslında Stirner'e göre tam bir köleliktir. İnsanın istemesi gereken tek şey saf bencilliktir. Bu da bireyin başkalarının menfaatlerine göre hareket etmesi gerekmediği ve kendi menfaatleri için de endişe duymadığı bir ortamı gerekli kılar. Yani ne köle vardır ne de efendi.

"Böylece efendisizlik aynı zamanda hizmetten kurtulmak anlamına gelirken, mülksüzlük dertten, sorundan kurtulmak anlamına, tanrıtanımazlık ise önyargıdan kurtulmak

anlamına gelir; çünkü efendi olmayınca hizmetçi olmaz, mülk olmayınca onunla ilgili sorunlar olmaz ve sıkı sıkıya kök salmış Tanrı inancı olmayınca önyargı da olmaz.” (Stirner, 2013, s. 179, 180)

Anlaşıldığı gibi bu bencillik fikri sadece kendisini tanıyan kendi dışındaki hiç kimseden hiçbir şey beklemeyen sadece kendisini isteyen bunun sonucunda da kendi başına kalan bir özelliكتedir. Ve böylece benlik kendi özünde kendisini kutsallaştırmış olur. Hür olmak için merkeze hürriyeti koymak yanılığdır; hürriyet için merkeze bencilliğin koyulması şarttır. Aksi halde tutsaklık devam edecektir. Ayrıca birey hiçbir eyleminde başkalarının kaygısını taşımamalıdır; kendisini doğruya sevk edecek olan içgüdünün kontrolüne bırakmalıdır.

Topçu'ya göre Stirner'in tavrı, tüm aşkın ve hâkim hareketleri, sosyal, ruhi, şuurulu hareketi inkârden ibaret olan anarşizmin tavrıdır (Topçu, 2012c, s. 182). Benliği rahatsız eden ve kendi kendine gelişmesini engelleyen her türlü unsuru ortadan kaldırıp kendi kendini tanrılaştırmaya kadar varır ve bu yüzden onun isyanı anarşist bir isyandır.

Topçunun isyan kavramı açısından mercek altına aldığı tek düşünür Stirner değildir. İsyandan, onun eleştirdiği diğer bir kişi de Rousseau'dur. Özellikle Rousseau'nun isyani ferdiyetçiliğidir. Bu isyan anlayışı Stirner'in anlayışıyla kıyaslandığında, Topçu'nun isyan anlayışına daha yakındır. Rousseau, beşerî kurumlara değil, sosyal hayatın gereği olarak ortaya çıkan kurumlara isyan etmektedir. Stirner selameti mutlak bir bencillikte, bireyin kendisini sınırlayan her şeyi reddederek tamamen kopmasında bulurken; Rousseau selameti, somut ve yaşanmış tecrübede aramaktadır. Öncelikle hayatın gerçeklerini olduğu gibi kabul etmiştir. Hayatı sevmek adına çaba göstermiş ve ona teslim olmuş; fakat bu teslimiyette sefaleti bulmuştur (Topçu, 2012c, s. 184).

Rousseau'nun fikirlerine bakacak olursak, o kötülüğün kaynağı olarak insanlar arasındaki eşitsizliği görmektedir. Ona göre, eşitsizlikten zenginlik ve lüks ortaya çıkmış; bunlardan da güzel sanatlar, edebiyat, işsizlik; işsizlikten de bilimler doğmuştur. Bütün bunların doğuşu, insanların ahlakını bozmuştur. Başlangıçta -doğal durumdan çıkmadan önceki halde- insanlar arasında kötülük diye bir şey yoktur; ancak sonrasında doğal durumdan çıkılmasıyla insanın rızasıyla, kurumsallaşmış bir kötülük ortaya çıkmış ve insani değerler tahrip olmuştur (Rousseau, 2011, s. 7-11). Bütün sosyal kurumlar köleliğe ve insanların sömürülmesine dayanır; ancak hür iradeyle hareket edildiği zaman insan iyi olur ve iyilik yapabilir. Fakat birinin boyunduruğu altına girdiğini hissettiği anda birey başkaldırmaya ve asileşmeye başlar. İnsanın sosyal hali, bir gerileme ve soysuzlaşmadan başka bir şey değildir (Topçu, 2012c, s. 188). Rousseau'ya göre insan doğal durumdan çıkmakla esaret hayatı yaşamaya başlamıştır. Sanat, bilim ve edebiyat gibi kişiyi değersizleştiren şeylere yönelmiş; gittikçe tabiattan da uzaklaşmış ve soysuzlaştırmıştır. Rousseau bakın ne diyor:

“Doğa, hayvan ve insana eşit muamele yaptığı halde; insanın kendisi, ehlileştirdiği hayvanlardan daha fazla sağladığı rahatlıklar, kolaylıklar, onu daha hissedilir ölçüde soysuzlaştıran özel nedenlerdir.” (Rousseau, 2010, s. 100)

Manevi kötülük de maddi kötülükte olduğu gibi insanın doğal halini kaybetmesinin bir sonucudur. Düşünen insan, bozulmuş bir hayvan olarak değerlendirilir. Rousseau tabiiatta Tanrı'yı bulur ve tabiatın dışına çıkmayı bu sebepten gereksiz bulur. İnsan eğer kendisini doğanın eline teslim etmeyi seçseydi; toplum tarafından ahlaki bozulmasaydı, doğa ona merhamet ve ilahi bir şefkat aşlamaktan geri kalmayacaktı (Topçu, 2012c, s. 188, 189). Görülüyor ki kurtuluşun yolu tabiatın kendiliğinden oluşuna ruhen ve bedenen teslimiyetten geçer.

Rousseau'nun ideali, insanlarla olan tüm ilişkilerine son vermek ve tabiatın kucağına sığınmaktır. Ancak tamamen insanlıktan vazgeçmemiştir. Doğaya sığınmasının sebebi insanlarda aradığını bulamamasıdır. Ayrıca savaştığı bir diğer mesele de insanın içindeki gururdur. İsyanı da bu doğrultuda ortaya koymuş ve nefsi hedef almıştır. Vicdan bütün ahlak yargıçlarının en iyisidir. Ona uymak tabiiata yönelmek demektir ve yolundan asla şaşmaz (Topçu, 2012c, s. 188-192). Topçu'ya göre onun isyanı kendisine karşı mücadele etmek isteyen bireyciliği içinde sonuçsuz kalmıştır. Bireyin vicdan çerçevesinde ahlaki bakımdan kendi kendisine yetmesi, reddettiği gurura aslında bir geri dönüştür.

Topçu'nun isyan kavramıyla ilgili mercek altına aldığı düşünürler Stirner ve Rousseau ile sınırlı kalmaz. Onlarla aynı grupta incelediği diğer bir kişi de Schopenhauer'dir. Topçu, Schopenhauer'in iddialarına bağlı olarak onu üç aşamada ele almaktadır. İlki, '*irade varlığın özüdür ve her varlık yaşama iradesinin tezahürüdür*' iddiasıdır; ikincisi ise '*varlığın özünü oluşturan kötülüğün kaynağı iradedir*' fikridir ve sonuncusu ise '*kurtuluşun yaşama isteğinin inkârında olduğu*' düşüncesidir (Topçu, 2012c, s. 194).

Schopenhauer'in isyanı, varlığı hedef alan bir isyandır ve ona göre var olmak kötülüğü istemekle eşdeğerdir. Bu kötülükten kurtulmanın yolu varlığı inkâr etmektir. Schopenhauer'da evren, iradenin bir tezahürü olarak kabul edilmiştir. İnsan ise tabiatın diğer unsurları gibi iradenin dışı vurulmasıdır. Bundan dolayı irade bir sebeptir ve kendinde varlıktır. Kendinde varlık olan irade, mutlak bir cevher ve dünyanın ilk sebebidir; yok edilemez. Schopenhauer, bitkiler ve hayvanlar alemindeki bütün eğilimleri iradeye bağlamaktadır. (Topçu, 2012c, s. 194, 195).

Ona göre irade, kötülüğün de kaynağıdır; onun eseri olan hayat acıdan başka bir şey değildir. İradenin hedefine ulaşması tatmin bulur. Her tatmin yeni bir arzunun ortaya çıkmasının başlangıcıdır. Bu bir kısır döngüdür aslında. Arzu ve istekler her yerde engellerle karşılaşır; sürekli mücadele eder ve bu sebeple ıstırap çeker. Arzu ve isteklerin sürekliliği karşısında tatmin ise geçicidir; bu sebeple arzuların tatmini, olumlu hiçbir sonuç doğurmaz (Topçu, 2012c, s. 196).

Dünya bu kadar kötülüklerle dolu ise var olmanın hiçbir anlamı yoktur. Bu açıdan hakikat bir yanılgıdır ve hayat da bir ıstıraptan ibarettir. Schopenhauer'e göre ahlakın en üst düzeyine yaşama iradesinin tam bir inkarıyla ulaşılabilir. İradenin inkârına ulaşma yolu intihar etme anlamına gelmez; bunun tam tersine yaşama iradesinin inkârı aslında ahlakın en

yüksek seviyesine ulaşmış olmayı gösterir ki aslında bu mertebeye ulaşan insan çilekeştir (Topçu, 2012c, s. 196-198).

Görüldüğü gibi bu gruptaki isyan anlayışında Stirner, bireyin bencilliği dışında kalan tüm beşerî durumlara, Rousseau, tüm sosyal kurumlara, Schopenhauer ise varlığın kendisine karşı isyan etmişlerdir. Çözümü farklı yollarda aramışlardır. Stirner insanı sınırlayacak her şeye karşı koyup içgüdülerin tatmin edilmesinde bulurken, Rousseau, kalbin tamamen doğaya yönelmesinde, Schopenhauer ise ıstırabın kaynağı olarak gördüğü iradenin kendisini inkâr etmesinde bulmuştur.

Topçu'ya göre bu üç düşünür de gerçek isyancılar değildir; inkâr etmek istedikleri düzenle kalmayıp kendi kendilerini de inkâr etmişlerdir. Birincisi, bireyin sınırlandırıldığını iddia ederek varlığı çıkmaza sokmuştur. İkincisi, insanın doğaya katkısını inkâr edip kendi benliğine takılı kalmış ve ruhun yapısından korkup sığınacak liman olarak doğayı görmüştür. Schopenhauer ise dünya üzerinde kurtuluş yol olmadığını iddia ederek inkarla isyanın yolunu bile kapatmıştır. Var oluşu hiçliğe sürüklemiştir; başlarda gerçek bir isyan ruhundan kalkarak sonlara doğru tutarsızlık içinde kalmıştır. Tüm alemin varlığı ortaya koyan iradeyi başlarda anlamaya çalışmakla yola çıkmıştır; ancak sonrasında iradenin kendisini inkâr etmesi gerektiğini savunmuştur ki bu iradenin özüne aykırı bir durumdur (Topçu, 2012c, s. 197-200).

Bu üç düşünürün tam tersine Topçu'nun fikirlerinde irade güç halindedir ve ona göre sonsuz bir aşkınlıktır. Sonu olmayan bu aşkınlık faaliyeti Tanrı'nın delilidir ve bu aşkınlığı mümkün kılan da O'dur (Topçu, 2012c, s. 200). Bilkuvve halindeki iradenin bilfiil hale gelmesi yani kurtuluşun gerçekleşmesi yalnızca akıl ile başlamaktadır. Yani bu potansiyelin ortaya çıkması ilimden felsefeye, felsefeden de dine yükselmekle mümkün olmaktadır. İnsanın kendisini Tanrı'ya açmasıyla başlayan hareket, iradenin O'na ulaşmasıyla insan kurtuluşa ermesiyle tamamlanır. Bu noktadan sonra isyan askıya alınır. Çünkü gaye olan mertebeye varıldığında yani özgürleşildiğinde; isyanın devam etmesi demek insanın elde ettiği kurtuluşu yavaş yavaş yitirmeye başlaması anlamına gelir (Karaman, 2002, s. 120). Topçu'nun isyanında hem bir uysal yan hem de bir anarşist taraf vardır. Anarşist taraf eylemin her türlü etkiden kurtulmak için verdiği mücadeleyi temsil eder. Uysal yan ise arzu, istek ve menfaatin esaretinden kurtulan iradenin Tanrı'ya teslimiyetidir (Topçu, 2012b, s. 73-75).

Nurettin Topçu, isyanın bu anarşist ve uysal özelliğiyle ilgili örnek olarak bu niteliklerin tam anlamıyla gerçekliğini düşündüğü Hallac örneğini verir. İsyân, karşılığını Topçu'ya göre Hallac'ın söylediği "Ene'l-Hakk" (ben hakikatim) sözünde bulmuştur. Hallac'ın mistikliği Tanrı'nın iradesine boyun eğmek için bene bağlı olan iradeden, hayvani isteklerden ve bencillikten kurtulmayı ifade eder. Bu, insanın içinde yaşattığı arzuların arınması ve onu yaratana doğru bir yöneliş amacıyla istek ve hazlardan vazgeçmesidir (Topçu, 2012c, s. 201).

Topçu'ya göre insanın bu anlamda kurtuluşu bir lütuftur ve lütuf fedakarlığı gerekli kıldığı gibi fedakârlık da lütfu gerekli kılar. Ama bu kolay bir durum değildir; çünkü ona göre bir tek lütuf için bin isyan gereklidir. Bu açıdan isyan, aslında bir yakarıştır. Bu yakarış,

Tanrı'ya yönelmek için insanın hem bedensel hem de ruhsal olarak kurtuluşunu sağlayacak acı dolu bir yakarıştır (Topçu, 2012c, s. 207).

İnsan, kendi özgürlüğünü elde etmek ve ilahi olana ulaşmak için bedenini ve ruhunu ele geçirmek isteyen arzulara karşı koymak ister; aslında bu karşı koyuş ilahi iradeye yönelme isteğidir. Arzular kuvvetlidir ve onlara isyan etmek tam da 'fedakârlık'ın kendisiyken; 'isyan' bedeni hiçe sayıp, aşk içinde sonsuza atılmaktır. 'Lütuf' ise insanın içindeki ihtiraslarının merhamet duygusuyla küçümsemesi ve sorumluluk yüklediği yüce görevi hatırlamasıdır (Topçu, 2012c, s. 208).

Görülüyor ki Topçu isyanı, iradenin insanda başlayarak devlet, millet gibi alanlardan geçerek Tanrı'ya ulaşmayı engelleyen tüm etkilere bir karşı koyuş olarak kabul eder. Bu isyan yıkıcı bir isyan değildir, ideali olan ve reddettiği şeyin yerine geçerli yeni bir şey koyan isyandır ve evrensel bir merhamet düzenine bağlıdır. İsyân hareketi ilahi bir iradeden gelir ve kaynağı insanı sorumluluk bilinciyle harekete geçiren merhamet duygusudur. Kısacası İsyân, sorumluluk iradesinden doğup imanın yardımıyla ilerleyen ve Tanrı'ya ulaşma amacıyla olan bir harekettir.

Sonuç

Topçu'nun fikirlerine baktığımızda onun ahlak, irade ve özgürlük kavramlarına önem verdiği görülmektedir. Özellikle ahlakı insanın gelebileceği en üst merteye kabul etmektedir. Bu merteye, aynı zamanda insana dini bir özellikte katmaktadır. Ayrıca böylece insan, hayvani olandan insani olana yükselmeyi de gerçekleştirmiş olmaktadır. Burada insan, özgürlüğü elde edebilmekte; aynı zamandan kişi olmayı gerçekleştirebilmektedir. Kısacası kuvve halinde irade, gerekli ve yeterli şartlar yerine getirildiğine fiil hale dönüşebilmektedir.

Ahlak, insana dini bir olgunluk kattığından Topçu ahlaki olanı dini olandan kesinlikle ayırlamayacağını özellikle vurgulamaktadır. Ona göre din, ahlakın en önemli kaynağıdır; diğer bir deyişle ahlak dinden beslenmektedir. Özellikle iradenin isyanı gerçekleştirdikten sonra Tanrı'ya teslimiyeti fikri, bunu açıkça göstermektedir. Hallac örneğini bu nokta da hatırlamak gerekir. Hallac'ın Tanrı ile karşı karşıya geldiği "Ene'l-Hakk" ifadesi, Topçuya göre isyanın tanrısal olanda uysallaşması; yani insanın hem bedensel hem de ruhsal olan arzu ve isteklerinden arınması anlamına gelmektedir.

Ahlaki eylem, sadece insana özgü bir harekettir Topçu'ya göre. Çünkü ahlaki eylem irade ve isyan içerdiğinden bilinç gerektiren bir niteliktedir. Bu nitelik, insanın bilerek ve isteyerek eylemde bulunmasını ifade eder. Burada insanın iradesinde bu bilinçliliği ortaya koyan itici ve frenleyici kuvvetler adında iki özellik bulunmaktadır. Ancak bu kuvvetlerin dengede olması durumunda ahlaki olandan söz edilebilmektedir.

İsyân ahlakında insanı harekete geçirecek muhariki evvel, yine insanın kendisi olduğunu düşünen Topçu'ya göre eğer iradenin bu iki kuvveti dengede olmazsa insanın gayesini ortaya koyması mümkün olmamaktadır. Çünkü ahlaki eylem, zihni bir harekettir. Düşünüp taşınmayı gerektirir. İnsan, eylemini ortaya koymadan önce bu eylemin

gerçekleşeceği bütün basamakları tartıp biçmekte ve sonra karar vermektedir. Karar verilmesi demek, diğer seçeneklerin tamamen ortadan kalkması ve geri dönüşün mümkün olmayacağı bir çerçeveyi ifade eder. Dolayısıyla optimum olarak en iyi olanın ortaya koyulması için bu iki kuvvetin birlikte karara katılması gerekmektedir. Bu nitelikte olmayan hiçbir eylem ahlaki sayılmaz. Çünkü Topçu'ya göre böyle bir durumda ne irade ne kişi ne de özgürlük vardır.

Bu açıdan Topçu insani eylemlerin iradi ve iradi olmayan diye iki ayırmanın yararlı olacağını düşünür. İsyan ahlaki ancak iradi eylemlerin meydana getirdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu tür eylemlerin doğasında iyi ve kötü olanı ortaya koymak mümkündür. Yine ancak iradi eylemlerin sonucunda ahlaki olgunluktan söz edilebilir.

Bireyin bir ahlaki eylemi ortaya koyarken fayda amacı gütmeyişi yani ahlakın araştırılmadığı bir durumdan söz edilmek isteniyorsa; ahlaki olgunluğa bakılması gerektiğini vurgulayan Topçu, bu noktada iyi olmakla ahlaki olmayı birbirinden ince bir çizgiyle ayırmamız gerektiğini özellikle vurgular. İyi insan, verilen görevleri yerine getir; fakat yaptığı eylemin ahlaki bilincinde değildir. Yani ahlaki olgunluğa ya da bilince sahip değildir. Sadece eylemi yapar. Ama bunun karşısında ahlaki insan, eylemin bilgisine, sorumluluğuna ve bilincine sahip olarak sırf o ahlaki eylemin kendisini amaç olarak eyleyerek davranışta bulunur. İlkinde insan 'bana iyi desinler' diye görevi yerine getirirken; ikincisinde ise bizatihi amaç iyinin kendisidir. İlkinde ahlaki iyi, araç olurken; diğerinde ise gaye, iyinin kendisidir. Şu soruya verilen iki farklı cevap Topçu'nun çizdiği resmi daha net görmemize yardımcı olabilir.

"Neden yalan söylememeliyim?"

- a) Çünkü, doğruyu söylersem insanların güvenin kazanabilirim ve böylece beni sayarlar.
- b) Çünkü, yalan söylemenin kendisi bizatihi kötüdür.

Birinci cevapta eylemin sonucunda kişi, iyi biri olarak nitelendirilebilir fakat ahlaki bir kişi değildir. İkinci cevap da ise kişi ahlaki iyiyi eyleminin gayesi yaptığından; bilince sahip ahlaki bir insandır.

Kaynakça

- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2006). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaman, H. (2000). *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kök, M. (1995). *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Rousseau (2010). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (Çev: Rasih Nuri İleri). İstanbul: Say Yay.
- Rousseau (2011). *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev* (Çev: Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Stirner, M. (2013). *Biricik ve Mülkiyeti* (Çev. Selma Turkis NOYAN). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Topçu, N. (2002). *İsyah Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2003). *Psikoloji*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2012a). *Ahlak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2012b). *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2012c). *İsyah Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2012d). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2012e). *Var Olmak* İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2013). *İslam ve İnsan*, İstanbul: Dergâh Yayınları.